

ON YAŞINDAKİ ÇOCUKLARIN DENETİM ODAKLARI İLE ÖZSAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Seviye CİHANGİR

*Ms., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okulöncesi
Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi*

Gelengül HAKTANIR

*Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okulöncesi
Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi*

ÖZET

Bu araştırma on yaşındaki çocukların denetim odakları ve özsaygi düzeylerini incelemek ve bazı değişkenlerin bu gelişim alanları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Ankara'nın üç farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bölgelerinden tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen altı ilköğretim okulunun dördüncü sınıflarına devam eden on yaşındaki 300 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Çocukların sayısı, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey açısından eşitlenmiştir.

Araştırmanın verileri, "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği", "Coopersmith Özsaygi Envanteri" ve "Aile Bilgi Formu" kullanılarak elde edilmiştir.

Bulgulara göre çocukların denetim odağı gelişimi üzerinde anne mesleği ve anne öğrenim düzeyinin önemli farklılıklara yol açtığı belirlenirken, baba öğrenim düzeyi, baba mesleği anne-babanın yaşı, çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, ailenin yapısı ve sosyo-ekonomik düzeyi değişkenlerinin önemli farklılıklara yol açmadığı görülmüştür.

Bu bulgulara ek olarak özsaygi düzeyi üzerinde farklı anlamlı etkiler bulunmuştur. Anne-babanın yaşı ve babanın mesleği çocuğun özsaygi düzeyinde önemli farklılıklara yol açmıştır ancak diğer değişkenler açısından önemli etkiler bulunamamıştır.

Özsaygi düzeyi ve denetim odağı gelişimi arasındaki korelasyon incelendiğinde, beklendiği gibi, daha içten denetimli çocukların yüksek özsaygiya sahip oldukları görülmüştür.

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the locus of control and the level of self esteem of ten year old children and also to analyze the effects of some variables on those developmental domains.

This study was conducted on total 300 ten year old children attending fourth grades of six elementary schools randomly selected from three different socio-economical level districts of Ankara province. Number of the subjects were equal in respect to sex and socio-economical level.

Data were obtained by using "Nowicki-Strickland Locus of Control Scale", "Coopersmith Self-Esteem Inventory" and "Family Information Form".

According to the results, it was determined that while the educational level of mother and the profession of mother were cause significant differences on the development of children's locus of control; the educational level of father, the profession of father, age of parents, gender of the child, number of the siblings, birth order of the child, socio economical level and the structure of the family were not.

In addition to these results, different meaningful effects were found on the level of self esteem. Age of parents and occupation of father were caused significant differences on the level of self esteem. But no significant effects due to the other variables were found.

When the correlation was investigated between the level of self esteem and the locus of control development, it was found that, as expected, children with better self-control had greater self-esteem.

GİRİŞ

Günümüzde, hızla gelişen teknolojiye koşut olarak yaşam koşullarının da giderek karmaşık hale geldiği bilinmektedir. Bu koşullarda bireyin sahip olabileceği en değerli özelliğin, sağlam ve dengeli bir kişilik yapısına sahip olma olduğu ortaya çıkmaktadır.

Toplumun geleceği onu oluşturan bireylerin her yönden sağlıklı bir şekilde yetişmiş olmalarına bağlıdır. Yeni kuşakların eğitime ilişkin en son anlayışlar, onların bilgi ve beceri yönünden yeterli düzeye ulaşmaları kadar sağlıklı bir kişilik geliştirmelerine de öncelik vermektedir.

Kişiliğin ne olduğu, nasıl geliştiği, ne biçimde değiştiği yıllardan beri araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Kişiliğe ilişkin pek çok şey söylemekte ise de tanımlanmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kişilik, en geniş anlamıyla bir insanı başkalarından ayıran özelliklerin tümü ve çevresine uyum sağlamak için bireyin geliştirdiği davranış örüntülerinin bir bileşimidir.

Kişiliğin önemli birer boyutu olan denetim odağı ve özsaygı, dengeli bir kişiliğe sahip bireylerin yetiştirilmesinde, bireyin kendisi ve çevresi ile olumlu ilişkiler kurabilmesinde ve etkin ve üretken olmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Denetim Odağı

Ödül ve cezaların davranış üzerindeki etkisini hemen herkes bilir. Ödül izlediği davranışın yinelenme olasılığını artırır, ceza ise bu olasılığı azaltır. Bu bir öğrenme ilkesidir. Ancak kimi kişilerin ödül olarak algıladıkları bir olay, başkalarınınca değişik algılanabilir ve ödülün davranış üzerindeki etkisi de değişik olabilir. Kısaca insanlar, ödül ve cezalar biçiminde kendilerine yönlendirilen davranışların sorumluluğunu kendilerine yada şans, kader, kısmet gibi kendileri dışındaki güçlere yüklemek eğiliminde olabilirler. Ödül ve cezaları denetleyen gücün kaynağını birey kendi içinde ya da dışında algılayabilir. Rotter, bu gücün kaynaklandığı yere "denetim odağı" adını vermektedir (Başal 1983, Başal ve Dönmez 1985, Dönmez 1985b., Mangır vd. 1996).

Rotter denetim odağını kendi içlerinde (davranış, yetenek ve becerilerinde) algılayan bireylere "içten denetimliler", kendi dışlarında (şans, talih, kader vb.) algılayanlara da "dıştan denetimliler" adını vermektedir (Dönmez 1984, Dönmez 1985a.).

Araştırmalar, dıştan denetimlilerle karşılaştırıldığında içten denetimlilerin daha başarılı, entelektüel, toplumsal olaylara karşı daha aktif, daha girişimci olduklarını, daha etkili, özgüveni yüksek ve bağımsız bir kişilik yapısı gösterdiklerini, daha uyumlu davranışlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır (Strickland 1978, Yeşilyaprak 1989, Cüceloğlu 1993).

Özsaygı

Özsaygı ise, karakterimizin, davranışlarımızın ve yeteneklerimizin birleşiminden oluşan bütün değerlerimizdir (Berns 1993, Woolfolk 1993).

Özsaygı, kendi özel benlik kavramımızın bizi değerlendirmesidir. Eğer insanlar olumlu benlik kavramına sahip iseler bu onların yüksek özsaygıya sahip olduklarını tersi ise düşük özsaygıya sahip olduklarını gösterir (Woolfolk 1993).

Araştırmalar, düşük özsaygılı bireylerle karşılaştırıldığında yüksek özsaygılı bireylerin daha çok kendi yetenek ve kararlarına güvenen, girişimci, arkadaşlık ilişkilerinde başarılı, kendilerini rahat ifade edebilen, lider ruhlu, iyimser, yaratıcı ve araştırmacı olduklarını göstermektedir (Smith 1973, Watson and Lindgren 1979, Aksoy 1992).

Amacımız toplumda her yönden sağlıklı yetişmiş bireylerin sayısını arttırmak olmalıdır. İçten denetimlilik ve olumlu bir özsaygı sağlıklı bireylerde bulunması gereken özelliklerdendir.

Denetim odağı ve özsaygının gelişiminde, birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Kişiliğin boyutları olan denetim odağı ve özsaygının gelişmesi toplumsal etmenlere bağlanmaktadır. Toplumdaki değişme süreci içinde yetişen bireylerde doğal olarak farklı kişilikler gelişmektedir. Çünkü toplum ve aileler kültürel yapıdaki değişiklikleri bireylere farklı biçimlerde aktarmaktadır (Yılmaz 1999).

Konu ile ilgili kuramlardan en kapsamlısı olan Rogers'in benlik kuramında, benlik bilincine önem verilmektedir. Bir kimsenin benlik bilinci onun kendisi ile ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir, kendini nasıl gördüğünü özetler. Rogers'a göre olumlu bir benlik geliştirebilmemiz için koşulsuz sevgi içinde yetişmemiz gerekir. Koşulsuz sevgi içinde büyüyen bireylerin benlik anlayışları güçlü ve olumludur (Cüceloğlu 1992).

"Kendini Gerçekleştirme" kavramını ilk kez kullanan Maslow ise; her insanın değerli, kendine özgü, duyarlı ve iyiye yönelik bir özbene sahip olduğu görüşünde Rogers ile birleşmektedir. Maslow'un inancına göre, olanak sağlandığında, her insan eninde sonunda kendini gerçekleştirecektir ve gizli güçlerinin farkına varacaktır (Erden 1995).

Öğrenme kavramlarını kullanarak kişilik kavramına yaklaşan psikologlardan biri de Jullian Rotter'dir. Birey bir davranış, o davranıştan bir sonuç beklediği için yapar, birey için bu davranışın bir değeri vardır. Belirli bir durumda beklenti yada değerden biri düşük ise, davranış ortaya çıkmaz. Bu da bize insan davranışlarını bireyin içinde yaşadığı kültürün biçimlendirdiğini açıklamaktadır (Cüceloğlu 1992).

Kuramlar ve araştırmalar incelendiğinde görülmektedir ki; olumlu bir benlik geliştiren bireyler kendilerini gerçekleştirebilmekte dolayısıyla özsaygıları yüksek olabilmekte ve daha içten denetimli olabilmektedirler.

Bu kuramları inceleyen araştırmacılar řu sonuçları bulmuşlardır.

Korunmaya muhtaç çocukların her iki ebeveyne sahip çocuklara göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur (Washington 1989).

Çocuk yuvasında ve ailesinin yanında kalan 9,10,11 yaşındaki çocukların özsaygı gelişimleri karşılaştırıldığında ise yuvada kalmanın çocuğun özsaygısını olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur (Güçray 1989, Güngör 1995).

Çocuktaki özsaygı ve denetim odağı türü, ailedeki davranış değişkenleri ile de oldukça ilgilidir. Bir grup araştırmacı sevecen, övgücü, koruyucu, destekleyici, kabul edici, şefkatli, katı fakat zorlayıcı olmayan disiplin teknikleri ile çocukların aile planlarına katılmasını içeren demokratik anne-baba tutumlarının çocukların özsaygısını olumlu etkilediğini ve içten denetime doğru bir kayma gösterdiklerini bulmuşlardır (Smith 1973, Gündüz 1986, Kılıçlı 1992).

Çevre koşulları denetim odağı ve özsaygı gelişimini etkileyebilmektedir. Bu gelişim alanları üzerinde fiziksel çevredeki hareket özgürlüğü kadar çevrenin eğitim düzeyi, dinsel inançlar, kadercilik düzeyi gibi değişkenleri içeren kültürel yapısı da etkili olabilmektedir (Başal 1983, Aksoy1992).

Eğitim süreci çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Okul gelişim evrelerinin en hızlı olduğu dönemde çocukların yeteneklerini geliştirdiği yada geliştirmediği, ilişkilerini kurduğu, toplumsal rollerini tamamladığı bir yerdir. Böylece bireyin özsaygı düzeyi, kişiler arası iletişim kurma, sosyal problemleri çözebilme ve liderlik yeteneği gelişebilir (Yavuzer 1992, Woolfolk 1993).

Ayrıca araştırmacılar, öğrencilerin okulu sevmelerinin, öğrencilerin sınıftaki duyguları ile ilgilenmenin, öğretmenin geri bildirim ve değer vermesinin öğrencilerin özsaygısı üzerinde etkili olduğunu bulmuşlardır (Berns 1993, Woolfolk 1993).

Birçok bakımdan denetim odağı ve özsaygı kavramlarının öneminin araştırmalarla kanıtlanmış olması, kişinin içten denetimli ve kendine saygı duyan, kendini olumlu bir açıdan gören biri olmasının önemini arttırmıştır. Özsaygı düzeyinin yüksek olması ve içten denetimli olma, bireyin yaşamın güçlüklerine karşı sağlam ve oturmuş bir yapıya sahip olmasına yardımcı olmaktadır (Dönmez 1985b., Aksoy 1992).

Gerek kuramcılar, gerekse bu konuda çalışan araştırmacılar konunun önemini vurgulamaktadır. Bu araştırmada da on yaşındaki çocukların denetim odakları ve özsaygı düzeylerinin saptanması ve belirlenen bazı değişkenlere göre değişip-değişmediğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada, on yaşındaki çocukların denetim odakları ve özsaygı düzeylerinin saptanması ve belirlenen denetim odağı ve özsaygı düzeylerinin cinsiyet, anne-babanın yaşı, anne-babanın öğrenim durumu, anne-babanın mesleği, kardeş sayısı, doğum sırası ve aile yapısı değişkenlerine göre değişip-değişmediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, Ankara il merkezinde bulunan, alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden semtlerdeki ilköğretim okullarına devam eden ve on yaşında olan öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmaya her sosyo-ekonomik düzeyden 50 kız, 50 erkek olmak üzere 100'er öğrenci alınmıştır. Altı ilköğretim okulundan araştırmaya katılan öğrencilerin toplam sayısı 300 olarak belirlenmiştir.

Ayrıca araştırma grubunu oluşturan çocukların annelerinin % 40.3 çoğunlukla 31-35 yaşları arasında, babalarının % 44.3 çoğunlukla 36-40 yaşları arasında olduğu; annelerinin % 37.3 çoğunlukla ilkokul mezunu, babalarının % 37.7 çoğunlukla yüksekokul mezunu olduğu; annelerinin % 68 çoğunlukla ev hanımı; babalarının % 35.7 çoğunlukla memur olduğu; çocukların % 62.7 çoğunlukla 1-2 kardeşe sahip oldukları, % 50.7 çoğunlukla da ilk çocuk oldukları ve % 82 çoğunlukla çekirdek aileye sahip oldukları saptanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak; çocuklar ve aileleri hakkında bilgi toplamak amacı ile araştırmacılar tarafından geliştirilen "Aile Bilgi Formu" kullanılmıştır. Araştırmada, bireyin kişilik özelliklerinden biri olan denetim odağını ölçmek amacıyla Nowicki- Strickland tarafından 1969 yılında oluşturulmuş ve 1973 yılında yayınlanmış olan "Nowicki- Strickland Denetim Odağı Ölçeği" kullanılmıştır. Örneklem grubuna alınan çocukların özsaygılarının belirlenmesi için ise 1967 yılında Coopersmith tarafından geliştirilmiş olan "Coopersmith Özsaygı Envanteri" kullanılmıştır (Washington 1989, Yeşilyaprak 1993)

Verilerin Analizi

Örneklem grubundaki öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı puanlarında belirlenen bağımsız

değişkenlerin farklılık yaratıp-yaratmadığını belirlemek için "Tek Yönlü Varyans Analizi" uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda önemliliğin hangi gruptan kaynaklandığını saptayabilmek için ise "Duncan Testi" uygulanarak sonuçlar yorumlanmıştır.

Ayrıca, öğrencilerin denetim odakları ile özsaygı gelişimleri arasında bir ilişki olup-olmadığının belirlenmesi için "Korelasyon Katsayısı Önemlilik Testi" uygulanmıştır (Düzgüneş vd. 1987).

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada öğrencilerin denetim odakları ve özsaygı gelişimini etkileyen temel bağımsız değişkenler olarak sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, anne-baba yaşları, anne-baba öğrenim durumları, anne-baba meslekleri, kardeş sayıları, doğum sırası ve aile yapısı ele alınmıştır. Bu gruplar arasında anlamlı fark olup-olmadığı, istatistiksel yöntemlerden tek yönlü varyans analizi ve duncan testi uygulanarak incelenmiş ve çizelge 1-23'de verilmiştir.

Çocukların sosyo-ekonomik düzeyleri ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Çocukların Sosyo-Ekonomik Düzeyleri İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	N	DENETİM ODAĞI $\bar{X} \pm S_x$
Üst	100	15.87±0.36
Orta	100	16.31±0.32
Düşük	100	15.24±0.35
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		2.402

Alt sosyo ekonomik düzeydeki çocukların denetim odağı puan ortalamalarının (15.24-0.35), üst ve orta sosyo ekonomik düzeydeki çocukların puan ortalamalarına (15.87±0.36, 16.31±0.32) göre daha düşük olması bu çocukların daha içten denetimli olduklarını göstermektedir. Ancak yapılan varyans analizi sonucunda çocukların sosyo-ekonomik düzeyleri ile denetim odağı puanları arasında gözlenen farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı saptanmıştır (P>0.005).

Sosyo-ekonomik düzeyler arasında eğitim düzeyi, geleneklere bağlılık, anne-babaların çocuklara karşı tutumu ve çevre şartları açısından gözlenen farklılıklar denetim odağının gelişimini olumlu yada

olumsuz etkileyebilmektedir. Çevresel koşulların çocuğa sunulmuş biçiminin de denetim odağının gelişiminde önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir.

Çocukların cinsiyetleri ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Çocukların Cinsiyetleri İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

CİNSİYET	N	DENETİM ODAĞI $\bar{X} \pm S_x$
KIZ	150	15.88 ± 0.27
ERKEK	150	15.73 ± 0.30
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.132

Yapılan varyans analizi sonucunda denetim odağı puanları açısından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (P>0.005).

Toplumumuzda erkek ve kız çocukları arasında kültürel kalıp yargılardan dolayı oluşmuş bir farklılık söz konusudur. Ancak erkeklerin daha içten denetimli, kızların ise ailelerin baskılı, koruyucu ve geleneksel biçimde yetiştirmelerinden dolayı dıştan denetimli olabileceği şeklindeki bu beklenti bulgularımızla doğrulanmamıştır. Bu duruma toplumumuzda eskiye oranla kız ve erkek çocuklarına daha dengeli davranılmasının yol açtığı düşünülmektedir.

Çocukların anne yaşları ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Çocukların Anne Yaşları İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

ANNE YAŞI	N	DENETİM ODAĞI $\bar{X} \pm S_x$
20-25	4	17.50 ± 1.94
26-30	67	15.94 ± 0.48
31-35	121	15.62 ± 0.30
36-40	74	15.82 ± 0.41
41 ve üstü	34	15.97 ± 0.56
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.363

Yapılan varyans analizi sonucunda anne yaşı ile denetim odağı arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılığın olmadığı saptanmıştır ($P>0.005$).

Çocukların baba yaşları ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Çocukların Baba Yaşları İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

BABA YAŞI	N	DENETİM ODAĞI
		$\bar{X} \pm Sx$
26-30	10	15.40 \pm 1.00
31-35	79	16.00 \pm 0.43
36-40	133	15.73 \pm 0.30
41 ve üstü	78	15.79 \pm 0.37
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.147

Yapılan varyans analizi sonucunda denetim odağı puanları ile çocukların babalarının yaşları arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı ($P>0.05$) saptanmıştır.

Hem anne hem de baba yaşının çocuğun denetim odağı üzerinde önemli bir farklılığa yol açmaması, yetişkinlerin yaşlarından çok kişilik özelliklerinin daha önemli olabileceğini düşündürmektedir.

Çocukların anne öğrenim durumları ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 5. Çocukların Anne Öğrenim Durumları İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

ANNE ÖĞRENİM DURUMU	N	DENETİM ODAĞI
		$\bar{X} \pm Sx$
Okur-Yazar Değil	6	17.67 \pm 0.80 B
Okur-Yazar	21	17.05 \pm 0.71 B
İlkokul Mezunu	112	16.07 \pm 0.34 AB
Orta Der. Okul Mezunu	87	16.21 \pm 0.37 AB
Yüksekokul Mezunu	74	14.43 \pm 0.38 A
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		4.628**

** $P<0.01$

Çizelge 5 incelendiğinde annesi yüksekokul mezunu olan çocukların diğer gruplara oranla daha içten denetimli oldukları saptanmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda anne öğrenim durumunun çocukların denetim odağı puanları üzerinde önemli bir farklılaşmaya neden olduğu görülmüştür ($P<0.01$). Duncan Testi sonuçlarında farklılığın annesi yüksekokul mezunu olan gruptan kaynaklandığını göstermektedir.

Çocukların baba öğrenim durumları ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Çocukların Baba Öğrenim Durumları İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

BABA ÖĞRENİM DURUMU	N	DENETİM ODAĞI
		$\bar{X} \pm Sx$
Okur-Yazar Değil	4	17.50 \pm 1.55
Okur-Yazar	18	17.33 \pm 0.67
İlkokul Mezunu	55	16.53 \pm 0.42
Orta Der. Okul Mezunu	110	16.07 \pm 0.36
Yüksekokul Mezunu	113	14.89 \pm 0.31
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.608

Çizelge 6 incelendiğinde babası yüksekokul mezunu olan çocukların diğer gruplara oranla daha içten denetimli oldukları görülmektedir. Ancak yapılan varyans analizi sonucunda gözlenen bu farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı saptanmıştır.

Annenin ya da babanın öğrenim durumları, çocukları ile kuracağı ilişkiyi ve onlara aktaracağı inançları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrenim düzeyinin yükselmesi ile birlikte anne-babaların daha çağdaş çocuk yetiştirme yöntem ve yaklaşımlarıyla çocuklarını eğitecekleri düşünülmektedir. Bu da çocukların daha içten denetimli olma olasılığını arttırmaktadır.

Çocukların anne meslekleri ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 7'de verilmiştir.

Çizelge 7. Çocukların Anne Meslekleri İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

ANNENİN MESLEĞİ	N	DENETİM
		O D A Ğ I $\bar{X} \pm S_x$
İşsiz	204	15.91 ± 0.25 B
İşçi	22	15.23 ± 0.76 B
Memur	48	15.48 ± 0.50 B
Serbest Meslek	10	16.00 ± 1.02 A
Diğer (emekli)	16	16.19 ± 0.73 A
VARYANS		
ANALİZİ		F
SONUCU		3.931*

* P<0.05

Çizelge 7'de çocukların denetim odağı puanlarının annelerin mesleğine göre değişebildiği görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda da çocukların anne meslekleri ile denetim odağı puanları arasında önemli bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0.05). Duncan testi sonucuna göre annesi serbest meslek ve emekli grubunda olan deneklerin, annesi işsiz, işçi ve memur grubunda olan deneklere göre daha dıştan denetimli oldukları saptanmıştır.

Anne mesleği çocuğun denetim odağını önemli oranda ve farklı yönde etkileyebilmesine karşılık annenin çalışıp-çalışmamasına veya meslek grubuna göre çocuğun denetim odağı ile ilgili olarak kesin bir yorum yapılamamaktadır.

Çocukların baba meslekleri ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Çocukların Baba Meslekleri İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

BABANIN MESLEĞİ	N	DENETİM
		O D A Ğ I $\bar{X} \pm S_x$
İşsiz	5	17.60 ± 0.93
İşçi	13	15.53 ± 0.46
Memur	107	15.66 ± 0.33
Serbest Meslek	95	16.04 ± 0.34
Diğer (emekli, özel koruma, Boyacı)	20	16.00 ± 0.71
VARYANS		
ANALİZİ		F
SONUCU		0.352

Çizelge 8 incelendiğinde babası işsiz olan çocukların diğer gruplara oranla daha dıştan denetimli oldukları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda baba mesleğine göre denetim odağı puanları arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılığın olmadığı (P>0.05) saptanmıştır.

Çocukların kardeş sayıları ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 9'da verilmiştir.

Çizelge 9. Çocukların Kardeş Sayıları İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

KARDEŞ SAYISI	N	DENETİM ODAĞI
		$\bar{X} \pm S_x$
Tek Çocuk	36	15.14 ± 0.66
1-2 Kardeşi	188	15.70 ± 0.26
3 ve Daha Fazla Kardeşi	76	16.38 ± 0.36
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		1.787

Çizelge 9 incelendiğinde tek çocukların (15.14±0.66), diğer çocuklara (15.70±0.26, 16.38±0.36) göre daha içten denetimli oldukları görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda kardeş sayısına göre denetim odağı puanları arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (P>0.005). Ancak kardeş sayısı arttıkça dıştan denetime doğru bir kayma olduğu görülmektedir. (15.14±0.66, 15.70±0.26, 16.38±0.36).

Çocuk sayısı arttıkça ailelerin çocuklara karşı üstlendiği sorumluluk artmakta ve çocuklara daha az nitelikli zaman ayırabilmektedirler. Bu durum denetim odağının gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir.

Çocukların doğum sırası ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 10'da verilmiştir.

Çizelge 10. Çocukların Doğum Sırası İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

DOĞUM SIRASI	N	DENETİM ODAĞI
		$\bar{X} \pm S_x$
İlk Çocuk	152	15.53 ± 0.31
Ortanca veya Ortancalardan Biri	28	17.07 ± 0.52
Son Çocuk	120	15.86 ± 0.29
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		2.345

Çizelge 10'da yapılan varyans analizi sonucunda; çocukların doğum sırasına göre denetim odağı puanları arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılık saptanmamıştır ($P>0.005$). Ancak ilk ve son çocukların (15.53 ± 0.31 , 15.86 ± 0.29) diğerlerine (17.07 ± 0.52) göre daha içten denetimli oldukları görülmektedir.

İlk çocuk anne ve babanın deneyimlerinin olmadığı ve rollerini yeni yeni benimsemeye çalıştıkları bir ortamda yetişir. Bunun için anne-baba çocuğa karşı tutarlı bir davranış sergileyememekle birlikte çocuğu daha çok serbest bırakabilirler. Bu durum son çocuk içinde geçerli olabilmektedir. Çocuk böylece kendi sorumluluğunu alarak içten denetimlilik özellikleri gösterebilir.

Bazı ailelerde ise özellikle ilk çocukta beklentilerin çokluğu nedeniyle ebeveynler daha kontrollü olabilirler. Bu da çocuğun dıştan denetimli olmasına yol açabilir (Haktanır ve Baran 1998, Haktanır vd.1999, Yılmaz 1999).

Çocukların aile yapısı ile denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 11. Çocukların Aile Yapısı İle Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

AİLE YAPISI	N	DENETİM ODAĞI $\bar{X} \pm Sx$
Geniş	54	16.26 ± 0.41
Çekirdek	246	15.71 ± 0.23
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		1.110

Çizelge 11 incelendiğinde denetim odağı puanları açısından çekirdek aileye sahip çocukların (15.71 ± 0.23) geniş aileye sahip çocuklara (16.26 ± 0.41) oranla daha içten denetimli oldukları görülmektedir. Ancak yapılan varyans analizi sonucunda çocukların denetim odağı puanları ile aile yapısı arasında gözlenen farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı saptanmıştır ($P>0.005$).

Çekirdek ailede geniş aileye oranla kuşaklararası çatışmaların daha az olması beklenilmektedir. Dolayısıyla çekirdek ailede kuralların, tutum ve davranışların tutarlılığı ve devamlılığı konusunda bireyler daha fazla uyum sağlayabilirler. Bu nedenlerden dolayı denetim odağı gelişiminde içten denetimliliğe doğru bir eğilim söz konusu olabilir (Hatzitheologou 1997, Cherian 1990).

Çocukların sosyo-ekonomik düzeyleri ile özsaygı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 12'de verilmiştir.

Çizelge 12. Çocukların Sosyo-Ekonomik Düzeyleri İle Özsaygı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
Üst	100	27.10 ± 0.30
Orta	100	27.23 ± 0.62
Düşük	100	27.75 ± 0.33
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.598

Yapılan varyans analizi sonucunda çocukların sosyo-ekonomik düzeyleri ile özsaygı puanları arasında gözlenen farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı saptanmıştır ($P>0.005$).

Çocukların cinsiyetleri ile özsaygı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 13'de verilmiştir.

Çizelge 13. Çocukların Cinsiyetleri İle Özsaygı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

CİNSİYET	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
KIZ	150	27.76 ± 0.26
ERKEK	150	26.96 ± 0.44
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		2.445

Çizelge 13 incelendiğinde kızların (27.76 ± 0.26), erkeklere (26.96 ± 0.44) oranla biraz daha yüksek özsaygıya sahip oldukları görülmektedir. Ancak yapılan varyans analizi sonucunda çocukların cinsiyetleri ile özsaygıları arasında gözlenen farklılığın istatistiksel açıdan önemli olmadığı saptanmıştır ($P>0.005$).

Ülkemizde yapılan birçok çalışma sonucunda da özsaygı düzeyi açısından cinsiyetler arasında önemli bir farklılığın olmadığı görülmüştür (Çuhadaroğlu 1985, Güngör 1989, Yurdagül 1987, Nielsenve Metha 1994).

Çocukların anne yaşları ile özsaygı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 14'de verilmiştir.

Çizelge 14. Çocukların Anne Yaşları İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

ANNE YAŞI	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
20-25	4	30.25 ± 0.75 A
26-30	67	28.19 ± 0.73 AB
31-35	121	27.64 ± 0.34 AB
36-40	74	26.57 ± 0.34 B
41 ve üstü	34	26.12 ± 0.97 B
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		2.431*

* P<0.05

Yapılan varyans analizi sonucunda, çocukların anne yaşları ile özsayı puanları arasında gözlenen farklılığın istatistiksel açıdan önemli olduğu saptanmıştır (P<0.05). Yapılan Duncan Testi sonuçları da anneleri 20-25 yaşlarında olan çocukların puanlarının (30.25±0.75) bu farklılığa yol açtığını göstermektedir. Anne yaşı arttıkça çocuğun özsayı puanında düşme olduğu görülmektedir.

Kadınların ileri yaşlarda çocuk sahibi olmaları, çocuk yetiştirme konusunda yeterince bilgilerinin olmaması yada fazla sayıda çocuklarının olması, çocuklarına karşı olan davranış ve tutumlarını etkileyebilmektedir (Haktanır ve Baran 1998). Bu nedenle anne yaşının çocukların özsayı gelişimlerini etkileyebildiği düşünülmektedir.

Çocukların baba yaşları ile özsayı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 15'de verilmiştir.

Çizelge 15. Çocukların Baba Yaşları İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

BABA YAŞI	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
26-30	10	28.00 ± 1.56 AB
31-35	79	28.49 ± 0.57 A
36-40	133	27.08 ± 0.33 AB
41 ve üstü	78	26.62 ± 0.50 B
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.043*

* P<0.05

Yapılan varyans analizi sonucunda çocukların baba yaşları ile özsayı puanları arasında gözlenen farklılığın istatistiksel açıdan önemli olduğu saptanmıştır (P<0.05). Babaları 31-35 yaş grubunda olan çocukların en yüksek özsayı düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Duncan Testi sonucuna göre de farklılığın bu gruptan kaynaklandığı görülmektedir.

Çocukların anne öğrenim durumu ile özsayı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 16'da verilmiştir.

Çizelge 16. Çocukların Anne Öğrenim Durumları İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

ANNE ÖĞRENİM DURUMU	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
Okur-Yazar Değil	6	27.17 ± 1.78
Okur-Yazar	21	25.62 ± 0.85
İlkokul Mezunu	112	27.13 ± 0.52
Orta Dereceli Okul Mezunu	87	28.14 ± 0.32
Yüksekokul Mezunu	74	27.30 ± 0.47
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.184

Yapılan varyans analizi sonucuna göre çocukların anne öğrenim durumları ile özsayı puanları arasında gözlenen farklılığın istatistiksel açıdan önemli bir farklılık olmadığı saptanmıştır (P>0.005).

Çocukların baba öğrenim durumları ile özsayı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 17'de verilmiştir.

Çizelge 17. Çocukların Baba Öğrenim Durumları İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

BABA ÖĞRENİM DURUMU	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
Okur-Yazar Değil	4	25.00 ± 3.56
Okur-Yazar	18	27.50 ± 0.75
İlkokul Mezunu	55	27.58 ± 0.86
Orta Dereceli Okul Mezunu	110	27.55 ± 0.44
Yüksekokul Mezunu	113	27.12 ± 0.29
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		1.338

Çizelge 17 incelendiğinde babası okuma yazma bilmeyen çocukların (25.00 ± 3.56), diğer gruplara (27.50 ± 0.75 , 27.58 ± 0.86 , 27.55 ± 0.44 , 27.12 ± 0.29) oranla daha düşük özsayı puanına sahip oldukları görülmektedir. Ancak yapılan varyans analizi sonucuna göre çocukların baba öğrenim durumları ile özsayı puanları arasında gözlenen farklılığın önemli olmadığı saptanmıştır ($P > 0.005$).

Anne-baba öğrenim durumunun yükselmesi ile birlikte anne-babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda daha bilgili ve bilinçli olmaları beklenmektedir (Haktanır vd 1999). Ancak bu durumun çocukların özsayı gelişimini olumlu yönde etkileyeceği düşüncesi, bu çalışmadaki bulgularla desteklenmemiştir.

Çocukların anne meslekleri ile özsayı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 18'de verilmiştir.

Çizelge 18. Çocukların Anne Meslekleri İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

ANNENİN MESLEĞİ	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
Ev Hanımı	204	27.53 ± 0.34
İşçi	22	27.64 ± 0.77
Memur	48	26.42 ± 0.35
Serbest Meslek	10	25.80 ± 1.30
Diğer (emekli)	16	28.63 ± 0.95
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		1.450

Çizelge 18 incelendiğinde özsayı puanı en düşük olan çocukların (25.80 ± 1.30) annelerinin serbest meslek sahibi olduğu, özsayı puanı en yüksek olan çocukların (28.63 ± 0.95) annelerinin ise emekli oldukları görülmektedir. Ancak yapılan varyans analizi sonucunda çocukların anne mesleklerine göre özsayı puanları arasında gözlenen farkın istatistiksel açıdan önemli olmadığı saptanmıştır ($P > 0.005$).

Çocukların baba meslekleri ile özsayı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 19'da verilmiştir.

Çizelge 19. Çocukların Baba Meslekleri İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

BABANIN MESLEĞİ	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
İşsiz	5	30.40 ± 0.98 A
İşçi	73	27.95 ± 0.43 AB
Memur	107	27.12 ± 0.35 B
Serbest Meslek	95	27.26 ± 0.52 B
Diğer (emekli, özel koruma, Boyacı)	20	26.20 ± 1.57 B
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		1.275*

* $P < 0.05$

Çizelge 19 incelendiğinde babası işsiz olan çocukların özsayı puanlarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Yapılan varyans analizi sonucunda çocukların baba mesleklerine göre özsayı puanları arasında gözlenen farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu ($P < 0.05$), Duncan Testi sonucunda da babası işsiz olan grubun bu farklılığı yarattığı saptanmıştır.

İşsiz olan babaların çocuklarının daha yüksek düzeyde özsayıya sahip, çalışan babaların çocuklarının ise daha düşük düzeyde özsayıya sahip olmaları çalışan babaların çocuklarına nicelik ve nitelik açısından yeterli zaman ayıramadıkları düşüncesi ile açıklanabilir. Ayrıca örneklemimizde babası işsiz olan çocukların çok az sayıda olmaları bu sonuca neden olmuş olabilir.

Çocukların kardeş sayısı ile özsayı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 20'de verilmiştir.

Çizelge 20. Çocukların Kardeş Sayısı İle Özsayı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

KARDEŞ SAYISI	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
Tek Çocuk	36	26.44 ± 0.55
1-2 Kardeşli	188	27.42 ± 0.33
3 ve Daha Fazla Kardeşli	76	27.64 ± 0.53
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.938

Çizelge 20 incelendiğinde tek çocukların (26.44±0.55), 1-2 kardeşli (27.42±0.33), 3 ve daha fazla kardeşli (27.64±0.53) olanlara göre daha düşük özsaygı puanına sahip oldukları görülmektedir. Varyans analizi sonucu ise kardeş sayısı ve özsaygı puanları arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık olmadığını göstermektedir (P>0.005).

Çocukların doğum sırası ile özsaygı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 21'de verilmiştir.

Çizelge 21. Çocukların Doğum Sırası İle Özsaygı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

DOĞUM SIRASI	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
İlk Çocuk	152	27.53 ± 0.39
Ortanca veya Ortancalardan Biri	28	26.89 ± 0.80
Son Çocuk	120	27.25 ± 0.36
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.305

Yapılan varyans analizi sonucunda; doğum sırası ile özsaygı puanları arasında gözlenen farklılığın olmadığı saptanmıştır (P>0.005).

Çocukların aile yapısı ile özsaygı puanlarına ilişkin ortalamalar, standart hatalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 22'de verilmiştir.

Çizelge 22. Çocukların Aile Yapısı İle Özsaygı Puanlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

AİLE YAPISI	N	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
Geniş	54	27.09 ± 0.81
Çekirdek	246	27.42 ± 0.26
VARYANS ANALİZİ		F
SONUCU		0.238

Çizelge 22 incelendiğinde çocukların özsaygı puanlarının aile yapılarına göre çok fazla değişmediği görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda da aile yapısı ve özsaygı puanları arasında gözlenen farklılığın istatistiksel açıdan önemli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (P>0.005).

Araştırmada ayrıca çocukların denetim odağı ve özsaygı gelişimleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çocukların özsaygı ve denetim odağı puanlarına ilişkin korelasyon katsayısı önemlilik testi sonuçları çizelge 23'de verilmiştir.

Çizelge 23. Çocukların Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına İlişkin Korelasyon Katsayısı Önemlilik Testi Sonuçları

	ÖZSAYGI $\bar{X} \pm Sx$
DENETİM ODAĞI	- 0.167**

** P<0.01

Yapılan korelasyon katsayısı önemlilik testi sonucunda denetim odağı ve özsaygı puanları arasında negatif korelasyon bulunmuştur (r= - 0.167**) (P<0.01). Denetim odağı puanı yükselirken özsaygı puanında bir düşme söz konusudur. Yani çocuklarda dıştan denetimlilik artarken özsaygı düşmekte, özsaygı yükseldikçe çocuğun daha içten denetimli olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Araştırmanın evrenini Ankara il merkezinde bulunan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden semtlerdeki ilköğretim okullarına devam eden on yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Örnekleme her sosyo-ekonomik düzeyden 100'er çocuk olmak üzere 6 ilköğretim okulundan 300 çocuk dahil edilmiştir. Çocuklara; kendileri ve aileleri hakkında bilgi toplama amacıyla "Aile Bilgi Formu" uygulanmıştır. Ayrıca denetim odaklarını belirlemek için "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği", özsaygı düzeylerini belirlemek için de "Coopersmith Özsaygı Envanteri" uygulanmıştır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan çocukların annelerinin % 40.3 çoğunlukla 31-35 yaşları arasında, babalarının % 44.3 çoğunlukla 36-40 yaşları arasında olduğu; annelerinin % 37.3 çoğunlukla ilköğretim mezunu, babalarının % 37.7 çoğunlukla yükseköğretim mezunu olduğu; annelerinin % 68 çoğunlukla ev hanımı, babalarının % 35.7 çoğunlukla memur olduğu; çocukların % 62.7 çoğunlukla 1-2 kardeşe sahip oldukları, % 50.7 çoğunlukla da ilk çocuk oldukları ve % 82 çoğunlukla çekirdek aileye sahip oldukları saptanmıştır.

Yapılan varyans analizleri sonucunda; çocukların cinsiyetleri, sosyo-ekonomik düzeyleri, anne-baba yaşları, baba öğrenim durumu, baba meslekleri, kardeş sayıları, doğum sırası ve aile yapısı değişkenleri ile denetim odağı gelişimleri arasında gözlenen farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (P>0.05).

Anne öğrenim durumu ve anne mesleği değişkenleri ile çocukların denetim odağı gelişimleri arasında gözlenen farklılığın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < 0.01$).

Örnekleme oluşturan çocukların cinsiyetleri, sosyo-ekonomik düzeyleri, anne-baba öğrenim durumları, anne meslekleri, kardeş sayısı, doğum sırası ve aile yapısı değişkenleri ile özsayı gelişimleri arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($P > 0.05$).

Anne-baba yaş ve baba mesleği değişkenleri ile çocukların özsayı gelişimleri arasındaki farkın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($P < 0.05$).

Araştırmanın örneklemini oluşturan çocukların özsayı düzeyleri ve denetim odakları arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda negatif yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($r = - 0.167$) ($P < 0.01$). Ölçeklerin değerlendirilmesinde çocukların aldığı denetim odağı puanının düşmesi onların daha içten denetimli olduklarına, özsayı puanının düşmesi ise kendilerine olan saygılarının azaldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla araştırmada iki değişken arasında negatif korelasyonun çıkması çocukların kendilerine saygıları arttıkça daha içten denetimli olduklarını göstermektedir.

ÖNERİLER

Çocuğun davranışları ve kişilik yapısı ile ilgili olarak gerek anne-çocuk gerekse baba-çocuk etkileşimi çok önemlidir. Araştırma bulgularımıza göre anne-babalarla ilgili bazı değişkenler denetim odağı ve özsayı gelişimini beklentilerimiz doğrultusunda etkilememektedir. Ancak çocukların kendilerine saygıları arttıkça daha içten denetimli olmaları dengeli bir kişilikte olması gereken bir özelliktir ve bu araştırmanın sonucunda da ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı (örgün ve yaygın eğitim şeklinde), aile ile ilgili kurum ve kuruluşlar, medya ve basın kaynakları bütün anne ve babaların çocuk yetiştirmedeki bilgi ve becerisini geliştirecek nitelikte anne-baba eğitim programları düzenlemelidir.

Kişiliğin önemli iki boyutu olan denetim odağının ve özsaygının gelişimi için aileden sonra okulda öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öncelikle öğretmenlerin bu konuda hizmetiçi eğitim programıyla bilinçlendirilmesi yararlı olabilir. Daha sonra eğitimciler doğrudan çocukları eğitebilirler veya aileleri eğiterek çocuklara ulaşabilirler.

Okullardaki rehberlik servis hizmetleri daha işlevsel hale getirilebileceği gibi ailelerin ve çocukların bu hizmetten yararlanmaları sağlanabilir. Ayrıca rehberlik servisinde çalışan uzmanların yapılan çalışmaları takip etmeleri ve bu konuda eğitimcilere bilgi vermeleri yararlı olabilir.

Erken çocukluk yıllarından başlayarak çocuklar sevgi, saygı, ilgi ve güven ortamında yetiştirilmelidir. Çocuklara her zaman önemli ve sevgiye layık oldukları hissettirilmelidir.

Bireyin kendisi ile barışık olmasında, çevresi ile olumlu ilişkiler kurabilmesinde, etkin ve üretken bir kişi olmasında önemli rol oynayan özsayı ve denetim odağının oluşumunda, birçok değişkenin etkisi bulunmakla birlikte birindeki olumlu veya olumsuz durum diğerini etkilemektedir. Gerek öğretmenler gerekse aileler çocuk yetiştirirken bu durumu gözönünde bulundurmalı ve davranışlarını şekillendirmelidirler.

Toplumun sağlıklı gelişmesi, gelecekteki başarılar ve kültürün devamı için öncelikle sağlıklı kişiliğe sahip bireylerin yetiştirilmesinin gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, C.A. (1992). Lise son sınıf öğrencilerinin özsayı ve denetim odağını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Başal, H.A. (1983). Çevre büyüklüğü ve 10-12 yaş ilkököl çocuklarında denetim odağı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Başal, H.A. ve Dönmez, A. (1985). Çevre büyüklüğü ve 10-12 yaş ilkököl çocuklarında denetim odağı (Locus of control), **Eğitim ve Bilim**, 55,(5), 10-19.
- Berns, R.M. (1993). Child, Family, Community. New York.
- Cherian, V.I. (1990). Family size and academic achievement of children. **The J. of Family Welfare**, 36,(4), 56-60.
- Çuhadaroğlu, F. (1985). Gençlerde benlik saygısı ile ilgili bir araştırma. **XXI Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi**, Adana.
- Cüceloğlu, D. (1992). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1993). Dıştan denetimli kişi, **Yaşadıkça Eğitim**, 30:4-5.
- Dönmez, A. (1984). Belirli toplumsal durumların algılanmasında Denetim odağının etkisi, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 17, (1-2), 143-158.
- Dönmez, A. (1985a.). Denetim odağı (locus of control), **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 18, (1-2), 30-43.
- Dönmez, A. (1985b.). Denetim odağı, kendine saygı ve üç değişken: "çevre büyüklüğü, yaş, aile ortamı", **Eğitim Bilim**, 55, (10), 4-19.

- Düzgüneş, O., Kesici, T., Kavuncu, D. ve Gürbüz, F. (1987). **Araştırma ve Deneme Metodları (İstatistik Metodları II)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Erden, M. (1995). **Eğitim Psikolojisi**. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Güçray, S., S. (1989). Çocuk yuvasında ve ailesinin yanında kalan 9-10-11 yaş çocuklarının özsaygı gelişimini etkileyen faktörler. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gündüz, Z. (1986). Okul başarısı ve ortaokul birinci sınıf öğrencilerinde denetim odağı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güngör, A. (1989). Lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerini etkileyen etmenler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güngör, A. (1995). Ailesel bazı değişkenlerin öğrencilerin özsaygı düzeylerine etkisi. **T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Aile Kurultayı**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Haktanır, G. ve Baran, G. (1998). Gençlerin benlik saygı düzeyleri ile anne-baba tutumlarının algılamalarının incelenmesi, **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 5,(3), 134-141.
- Haktanır, G., Aral, N., Alisinanoğlu, F., Baran, G., Köksal, A. ve Bulut, Ş. (1999). Türkiye'de anne-baba tutumu araştırmalarına genel bakış. Cumhuriyet ve Çocuk, II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. No: 2, s: 331-334.
- Hatzitheologou, E. (1997). Reading achievement, birth order and family size. **International J. of Early Childhood**, 29, (29), 14-21.
- Kılıçlı, Y. (1992). **Okulda ruh sağlığı**. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Mangır, M., Aral, N., Haktanır, G., Baran, G., Başar, F. ve Köksal, A. (1996). Çocuklarda denetim odağının incelenmesi, **6. Ulusal Çocuk ve Ergen Psikiyatri Kongresi Pamukkale – Denizli**.
- Nielsen, D.M., ve Metha, A. 1994. Parental behavior and adolescent self-esteem in clinical and nonclinical samples. **Adolescence**, 29 (115): 525-541
- Smith, S.B. (1973). Personality variables of the middle years, **Child Psychology**, London.
- Strickland, B.R. (1978). Internal-external and healthrelated behaviors, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 46, (6), 1192,1211.
- Washington, G. (1989). 10-12 yaş grubu korunmaya muhtaç yuva çocuklarında denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Watson, R.I., and Lindgren, H.C. (1979). Personality, moral development, and parental influence. **Psychology of The Child and The Adolescent**. New-York.
- Woolfolk, A.E. (1993). Personal, social and moral development. **Educational Psychology**, New York.
- Yavuzer, H. (1992). **Çocuk Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (1989). Anne-baba tutumlarının kişilik gelişimi üzerindeki etkisine ilişkin bir araştırma. **Ya-Pa 6. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**, İstanbul.
- Yeşilyaprak, B. (1993). Kişilik gelişiminde ailesel faktörlerin etkisine ilişkin bir araştırma, **Aile ve Toplum Dergisi**, 3,(1), 3-16.
- Yılmaz, C. (1999). Çocuk yetiştirme tutumları. **Türk Psikologlar Derneği Dergisi**, 5, (3), 4-9.
- Yurdağül, Ş. (1987). Bazı sosyo ekonomik değişkenlerin lise öğrencilerinin benlik tasarımlarına etkisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DERGİSİNDE YAYIMLANACAK YAZILARDA ARANILACAK ÖZELLİKLER

a. Dergide öncelikle EBF'nin öğretim elemanlarının yazıları yayımlanır. Eğitim bilimleri ile ilgili olmak üzere başka yazarların yazısı da aynı yöntemle, Fakülte Yönetim Kurulu'nun kararı ile yayımlanabilir.

b. Yazarlar yazılarının başka dergide yayımlanmadığını dilekçelerinde bildirmek zorundadırlar.

c. Dergide sırasıyla telif yazı, araştırma özetleri, telif hakları alınmış çeviriler, Türkçe ya da yabancı dilde yayımlanmış kitapların özetleri yer alır.

d. Yazılar Türkçe ya da yabancı bir dilde olabilir. Yazıların başında Türkçe ve yabancı dilde bir iki paragraflık bir özet yer alır.

e. Çeviri yazılar orijinali ile birlikte Yayın Komisyonu'na gönderilir.

f. Yayımlanmak üzere dergiye verilen yazıların İngilizce başlığında yer alır.

g. Yazılar A4 kağıdına daktilo ya da bilgisayar ile 1.5 (orta) satır aralığında, kenarlarda 3-2,5 cm. boşluklar bırakılarak yazılır.

h. Yazının adı büyük harflerle yazılır ve ortalanır. Yazarı adı, soyadı, yazının adının bir geniş aralık altında, sağ tarafa verilir. Yazarın adının sağ üstüne "*" simgesi konulur ve simge ilk sayfada, yazı alanının bir geniş aralık altında yer alır. Simgeyi izleyerek sırasıyla yazarın ünvanı, görev yaptığı üniversite (ya da kuruluş) fakülte ve bölümü yazılır.

i. Çalışmaya varsa maddi destek sağlayan kurumlar yayının ilk sayfasında dipnot olarak belirtilmelidir.

j. Fakültemiz dergisinde aynı sayıda bir yazarın en çok:

a) İki araştırma yazısı,

b) Bir araştırma ve bir derleme ya da bir çeviri yazısı yer alabilecektir.

k. Çeviri yazılar kısaltma ya da özetleme yapılmadan hazırlanması gerekmektedir.

l. Çeviri yazılarda yazar ve yayınevinden iznin yazılı olarak alınması gereklidir.

m. Henüz doktor ünvanı almamış öğretim elemanlarının "araştırma" yazılarını danışman öğretim üyesinin "basılabilir" onayı ile Komisyona vermeleri gereklidir.

n. Yayımlanmak üzere gönderilen makale bir uzmanlık ya da doktora tezinden oluşturulmuş ise tek isimli olarak yayımlanır ve kimin danışmanlığında ve hangi üniversitede yapıldığı dipnot olarak belirtilir.

o. Yazılarda yer alacak resim, çizgi (şekil), çizelge (tablo) vb., filmi (klişesi) alınacak biçimde, gerçek boyutlarında, ayrı bir sayfa olarak yazıya eklenir ve metin içinde yerleştirileceği yer belirtilir.

p. Metin içinde başka eserlerden yapılacak aktarmalar (alıntılar) kaynakça ayraçları ile gösterilir. Kaynakça ayraçları iki türlü kullanılabilir: 1) "Yazarın soyadı, eserin basıldığı yıl, varsa sayfa no" ayraç içinde verilir. Örneğin:(Gök, 1990; 15). Eğer yazarın düşüncesi özetlenerek verilmişse nokta konur, kaynak verilirken bunun ardından eserin basıldığı yıl ve varsa sayfa no ayraç içinde verilir. Örneğin:Gök (1990, 15)"e göre.

q. Birden çok yazarlı makalelerde yazarların isimlerinin sıralanması kişilerin katkılarına göre yapılmalıdır. Bu sıralamada yazarların unvan ve derecelerine önem verilmez.

r. Makalenin sonunda verilecek kaynakça (kaynaklar) yazarların soyadlarına göre alfabetik sıraya dizilir. Eserler gösterilirken sırasıyla, yazarın soyadı ve adının ilk harfi, yayın yılı, eserin adı, eserin yayım yeri, yayınevi yer alır.

Kaynakça gösterimine ilişkin aşağıdaki örnekler dikkate alınır.

a. Makale:

Adem, M. (1996). "Öğretmen Yetiştirme Politikamız." *Yaşadıkça Eğitim*. Ocak/Şubat. 2-9.

Ros, G.C. , O'Meara, K. (1989). Changing the Attitudes of Students Towards Peers with disabilities. *Australian Psychologists*. 24 (2), 273-284.

b. Kitap:

Balcı, A. (1995). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: 72 TDFO Bilgisayar Yayıncılık San.Tic.Ltd.Şti.

Hallahan, D.P., Kauffman, J.M. (1988). *Exceptional Children*. New Jersey: Prentice Hall International, Inc

c. Editörlü Kitap:

Variş, F. (Ed.). (1994). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Letheridge, S., Cannon, C.R. (Ed.). (1980). **Bilingual Education: Teaching English as a Second Language**. New York: Praeger.

d. Editörlü bir kitaptaki makale veya bölüm:

Gözütok, D. (1994). Eğitimde Yenilenme ve Reform. F. Varış (Ed.). **Eğitim Bilimine Giriş** (187-197). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Stnoe, W.L. la Grece, A.M. (1986). The Development of Social Skills in Children. E. Schopler, G.B. Mecibov (Eds.). **Social Behavior in Autism** (35-60). New York: Plenum Press.

e. Türkçe'ye Çevrilmiş Kitap:

Jersild, A.T. (1979). **Çocuk Psikolojisi** (G.Günce, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. (Orijinal eserin yayımı: 1968).

f. Yayınlanmış Kongre, Sempozyum v.b. Bildirisi:

Doğan, O. (1968). Üniversite Giriş Sınavının Bunaltı Düzeyine Etkisi. **XXIV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları** (1047-1050). Ankara: GATA, UDK Yayınları.

g. Yayınlanmamış Tez:

Kargın, T. (1990). **Eğitsel Yaklaşımlı Aile Rehberliğinin İşitme Engelli Çocukların Sözel İletişim Becerilerine Etkisi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü,